

LESIFFLET

SIFFLE TOUS LES DIMANCHES

Abonnement : 3 Francs l'an
(Pour l'étranger, le port en sus)

BUREAUX : Boulevard Anspach
(4 Passage des Postes, 4)

LES ANNONCES
sont reçues à l'Agence générale de Publicité

On s'abonne dans tous les bureaux de poste

BRUXELLES

TELEPHONE 6953

4, Passage des Postes, 4 — TELEPHONE 4915

EN SOUVENIR DU 10 JUIN 1884

L'effondrement de la baraque libérale

Caricature extraite de « Travailleur », premier numéro de juin 1884. (Voir l'explication à notre seconde page.)

De virtuele vervlechting tussen katholieke flaminganten en christendemocraten

Een recente studie van Harry Van Velthoven^o

FRANS-JOS VERDOODT

Er is een tijd geweest toen de 'Katholieke partij' in België een bijzonder ruim aandeel bezette in de politieke macht, inbegrepen de daarmee samenhangende terugkoppeling naar de sleutelposities in het sociaaleconomische gebeuren. Tijdens de periode tussen het einde van de 'grote schoolstrijd' (1884) en de Eerste Wereldoorlog bezat zij zelfs het monopolie op parlementair niveau.

Het vandaag geldende begrip 'partij' betekende toen in de praktijk niet méér dan een containerbegrip voor de spontane of noodgedwongen samenhang van allerlei organisaties, belangenverenigingen en proto-syndicale verbanden van landbouwers, middenstanders, werkgevers en hun werknemers. Electoraal beschouwd, moesten al die sociaaleconomische compartimenten in één richting kijken, nl. het waarborgen van het behoud van de parlementaire meerderheid in het land. De samenhang van de onderdelen was kwestieus. Maar de 'partij' overwon de schokken – o.m. veroorzaakt door het verruimen van het democratisch kiesrecht – en hield decennialang stand, *per amore della pace*, zoals het kerkelijke eufemisme luidde. Die samenhang was niet meteen een synoniem voor samenhang, maar hij anticipeerde wel op wat later de 'katholieke zuil' zou worden genoemd: een standenpartij die heerste boven en namens een delta van horigheden. Na de Eerste Wereldoorlog zouden de christendemocratie en christelijke arbeidersbeweging gaandeweg de toon aangeven in de wijze waarop de massale zuil van landbouwers, arbeiders, minderstanders en 'burgers' zijn macht uitoefende. *“De vervlechting tussen de christendemocraten en de christelijke arbeidersbeweging was ooit de betondraad*

Pagina hiernaast: Het katholiek, satirische zondagsblad *Le Sifflet* alludeert op de val van de liberale regering (1879-1884) door de katholieke verkiezingsoverwinning in 1884. Die overwinning was het gevolg van de heftigste Schoolstrijd die België heeft gekend. De katholieken zouden ononderbroken aan de macht blijven tot bij de Eerste Wereldoorlog. *Le Sifflet*, 13 juni 1909. [ADVN, VY 900309]

^o H. Van Velthoven, *Scheurmakers & Carrièristen. De opstand van christendemocraten en katholieke flaminganten. 1890-1914*, Kalmthout, Pelckmans, 2014.

die de katholieke zuil samenhiel”, schreef journalist en essayist Rik Van Cauwelaert in een recente analyse van die zuil.¹

Tijdens de decennialange periode van haar regeringsmonopolie vóór de Eerste Wereldoorlog werd de cohesie dwingend gehandhaafd door het Belgisch episcopaat. Binnen de ‘partij’ botsten de democratische emancipatie en de conservatieve behoudsgezindheid vaak onzacht met elkaar, maar het episcopaat leverde de ‘betondraad’, ondanks het feit dat de progressief-conservatieve tweedeling eveneens dwars door haar eigen samenstelling heen liep. De samenhang van de ‘katholieke partij’ was het dwingende imperatief: wie zich daarbuiten plaatsten werden ‘dissidenten’, ‘scheurmakers’, ‘carrièrezoekers’.² Maar hoe groot was de eigen samenhang, d.w.z. de interne osmose van de emancipatorische beweging van gematigde en radicale christendemocraten en katholieke flaminganten zelf? Die osmose bepaalde immers haar massaal karakter en haar massaal karakter bepaalde van de weeromstuit haar politiek gewicht, niet het minst indien zij moest optornen tegen de taaheid van de katholieke machtselite, de bepalende kracht uit het verleden. Harry Van Velthoven verkent in zijn studie grondig dit onderzoeksterrein en formuleert een weloverwogen antwoord.

HET ONDERZOEKPARCOURS VAN HARRY VAN VELTHOVEN

Van Velthoven motiveert zijn vraagstelling in eerste instantie vanuit de toepassing van de (onder historici algemeen bekende) ‘derde fase’ in de ‘fasentheorie van de nationale bewegingen’ – de facto toepasbaar op elke emancipatorische beweging – van de Praagse historicus Moroslav Hroch. Na de ‘intellectuele periode’ en de ‘eerste agitatie’, die respectievelijk de eerste en de tweede fase vertegenwoordigen, treedt de derde fase in, die van de ‘massabeweging’.

Het mobiliseren van de massa wordt in Van Velthovens discours gerelateerd aan een relevante casus, nl. de vorming en evolutie van enkele belangrijke maatschappelijke componenten van de emancipatorische beweging in België, inzonderheid de christendemocratie en het katholiek flamingantisme. Om te kunnen functioneren als massabeweging, moesten die componenten op een bepaald punt (en/of tijdstip) in elkaar kunnen overvloeien of zich op zijn minst met elkaar kunnen verbinden. En daarom was er meer nodig dan wat de auteur beschrijft als: *“een stel grotere en kleinere cirkels die elkaar raakten en doorsneden, maar die zelden volledig samenvielen.”* (p. 293)

Zo luidt de vaststelling die door Van Velthoven wordt geformuleerd aan het einde van zijn onderzoekstraject. Laat ons daar dus meteen de vraagstelling aan koppelen waarmee de auteur zijn onderzoek heeft ingeleid: had historicus Lode

1. R. Van Cauwelaert, Vrienden, laten wij scheiden, in: *Paleis der Natie - De Tijd*, 14 februari 2015, p. 57.
2. Een verwijzing naar de publicatie van H. Van Velthoven.

Wils, die decennia geleden als eerste Hrochs fasentheorie toepaste op de Belgisch-Vlaamse geschiedenis, het bij het rechte eind toen hij suggereerde dat er zich wel degelijk een osmose had ontwikkeld tussen de christendemocratie (waaruit zich de christelijke arbeidersbeweging zou ontwikkelen) en het katholieke flamingantisme (waarvan Frans Van Cauwelaerts Katholieke Vlaamse Landsbond de motor was)?

Neen dus, Wils hypothese houdt niet stand bij Van Velthoven. Of toch wel, zij het in beperkte mate en tijdelijk, bijvoorbeeld dankzij het bestaan van de daensistische beweging. Want die stroming was *“een opstandige partij, die beide kwesties [de Vlaamse en de sociale] in haar programma met elkaar combineerde”*. (p. 53) Maar die (vrij marginale) beweging van radicale christendemocraten werd anderzijds blijvend buitengesloten uit de katholieke arena en deemsterde uiteindelijk weg in het parlement, nog vóór zij wezenlijk kon bijdragen tot de verwerkelijking van de iconische 'derde fase'. Wat bleef, werd dus een *“parallele ontvoogdingsstrijd van [gematigde] christendemocraten en katholieke flaminganten (...) met overeenkomsten en verschillen”* en een eerder zeldzame overeenstemming onder elkaar (cf. de flaptekst van het boek).

TWEE PARALLELE BEWEGINGEN. DE KATHOLIEKE MEERDERHEID OVERLEEFD HAAR SPREIDSTAND

Harry Van Velthoven beschouwt de periode 1890-1894 als *“de tijd van de illusies”*. De (in 1890 opgerichte) corporatistische Belgische Boerenbond hield het enorme potentieel van landelijke katholieke kiezers probleemloos binnen de 'partij'. De (in 1891 opgerichte) Belgische Volksbond van zijn kant kanaliseerde het stilaan achterhaalde ultramontanisme naar een voorafbeelding van de latere christendemocratie in het algemeen en de arbeidersbeweging in het bijzonder. Letterlijk in de schaduw van die twee belangrijke organisaties – want door geen van beide als factor erkend –, ontwikkelde zich de Vlaamse Katholieke Landsbond. Van Velthoven oordeelt terecht dat die bond overigens niet veel voorstelde. Maar men kan anderzijds toch niet voorbijgaan aan de vaststelling dat de daensistische beweging haar intrinsiek belangrijkste leiders (Aloïs De Backer, Léonce Ducatillon, Hector Plancquaert) had 'gerecruteerd' uit die bond. Met uitzondering van een figuur zoals Alfons Janssens³ uit Sint-Niklaas, bleek die bond verder geen leerschool om de combinatie van een flamingantisch én sociaal profiel te ontwikkelen. De doorvoering van het Meervoudig Algemeen Stemrecht (voor mannen) leverde de daensistische beweging een duidelijke electorale boost, maar dit bezorgde haar

3. Uit onze eigen onderzoeken in de Vaticaanse Archieven hebben wij geleerd dat Alfons Janssens gedurende enige tijd in Rome optrad als verdediger van de daensistische priester Adolf Daens. Die steun droogde evenwel op toen bleek dat Daens zich niet wenste neer te leggen bij de Vaticaanse wens om de politieke arena te verlaten.

LES SIFFLET

SIFFLE TOUS LES DIMANCHES

Abonnement: 3 Francs l'an
 (Pour l'étranger, le port en sus)
 On s'abonne dans tous les bureaux de poste

Bureaux: 2, Rue du Cyprès, 2
 (BRUXELLES)
 BRUXELLES TÉLÉPHONE 6953

LES ANNONCES
 sont reçues à l'Agence Belge de Publicité Générale
 2, Rue du Cyprès (Bruxelles). — Télégrammes 1198

Chute du Cabinet catholique

Les dix-huit ministres du Cartel.

tegelijk het odium van de dissidentie en de feitelijke uitsluiting uit de katholieke politieke – én maatschappelijke – arena. Omdat die uitsluiting tegelijk het begin betekende van een disciplinair conflict tussen de iconische priester-politicus Adolf Daens en de Kerk, kwam het episcopaat daar aanvankelijk niet zomaar mee weg. Maar omdat de bisschoppen, zoals Van Velthoven terecht opmerkt, versterkt naar voren traden uit de gevreesde massale uitbreiding van het stemrecht, konden zij het heft steviger dan ooit in handen nemen. Vanuit emancipatorisch standpunt beschouwd, lijkt dit een paradox, maar de werkelijkheid toont aan dat de bisschoppen het gelovige volk meer dat ooit wilden leiden en omkaderen. Van Velthoven beschouwt hun houding als het fundament van *“het organisatiekatholicisme en de zuilvorming”*. (p. 22)

De eerste tekenen van de eigen osmose tussen de emanciperende groepen binnen de gelovige wereld werd hierdoor ernstig gehypotheekeerd. En, zoals Van Velthoven schrijft, *“De conservatieve burgerij regeert verder”* en tussen 1894 en 1907 ontwikkelde zich slechts een *“moeizame integratie van de christendemocratie”*. (p. 55) Maar in 1907 struikelde de conservatieve regering wel. Zij moest de christendemocraten aan boord hijsen om een *“regering van katholieke eendracht”* te kunnen vormen. (p. 90) Die eendracht, die de christendemocraten tot enig pragmatisme verplichtte, leverde aanvankelijk geenszins een electoraal voordeel op voor de katholieke partij, maar de verkiezingen van 1912 werden wél een succes omdat het aantal beschikbare kamerzetels toenam en de partij het spectrum van haar verkiezingskandidaten democratisch kon verruimen.

Intussen werden een aantal sociale correcties aangebracht in het regeringsbeleid (wetgeving op de arbeid, uitbouw van een minimale sociale zekerheid, persoonlijke dienstplicht, discussies omtrent de leerplicht), maar Van Velthoven stelt dat anderzijds tot na de Eerste Wereldoorlog *“twee andere vormen van onrecht overeind”* zouden blijven, nl. de handhaving van de beperking van het stakingsrecht en verdaging van klimmende belasting op het inkomen. (p. 145)

De christendemocratie bleek politiek te zwak om haar wil door te drukken en de parallelle beweging van het katholiek flamingantisme stond als politieke pijler nog in de steigers, al zou zij zich rondom het Antwerpse icoon Frans Van Cauwelaert gestaag gaan ontwikkelen tot de Katholieke Vlaamse Kamergroep. Enerzijds bevorderden de wallingantische radicalisering (Jules Destrée, *Lettre au Roi sur la séparation de la Wallonie et de la Flandre*, 1912) en de afnemende horigheid

---

Pagina hiernaast: Het katholieke, satirische zondagsblad *Le Sifflet* parodieert de verkiezingen van 1912. De katholieke meerderheid vreesde voor een aanzienlijk stemmenverlies, maar versterkte uiteindelijk nog haar electorale positie. De linkerzijde, waar socialist en liberalen een kartel hadden gesloten om de katholieke meerderheid te kunnen breken, werd bij wijze van spreken een wassen neus aangezet. *Le Sifflet*, 9 juni 1912. [ADV N, VY 900309]

aan de dictaten van het episcopaat de eigen sociaal-culturele cohesie in Vlaanderen, maar anderzijds bleef de verdeeldheid onder de katholieke 'opstandige' strekkingen overeind: *"Men kan moeilijk spreken van een Vlaamsgezind christen-democratisch blok in het parlement."* (p. 243)

Pas door de fel stijgende agitatie rondom de vernederlandsing van de Gentse universiteit en door de geplande onderwijswet van 1914 keerden de kansen voor een verbinding tussen de twee brede flanken van de politieke emancipatiebeweging. Maar de relatie bleef, hoe ook, moeilijk.

BIJ WIJZE VAN BESLUIT

Ook na het uitvoeren van dit gedegen en vernieuwend studiewerk, blijft het in de ogen van Harry Van Velthoven een heikel punt om de historische binding tussen de christendemocratie en katholiek flamingantisme tijdens de periode 1890-1914 volkomen te vatten en eenduidig te beschrijven.

Doorheen de acht abstracts waarmee de auteur zijn algemene besluiten stoffeert, wordt toch vooral de onmacht duidelijk waarmee binnen de 'rechterzijde' enerzijds de flamingantische flank en anderzijds de christendemocratische groep – in gescheiden slagorde – worstelden om hun eigen emancipatorisch project te kunnen doorzetten tegenover de homogeene katholieke regeringen.

Het (regionaal georganiseerde) katholiek flamingantisch project kon nauwelijks rekenen op de steun van de meest dominante krachten binnen de (nationaal uitgebouwde) christendemocratie, maar het kreeg intussen wel vorm via een steeds sterkere buitenparlementaire agitatie. Via de groep rondom de iconische katholieke flamingant Frans Van Cauwelaert, verwierf dat project vanaf 1912 een duidelijke parlementaire armslag, zij het met vallen en opstaan. Uitgedaagd door het (door de koning en de katholieke regering onderschreven) wallingantisch taalconcept – eentalig Wallonië, tweetalig Vlaanderen –, ontwikkelde de strekking-Van Cauwelaert vanaf 1912 gestaag een cultureel nationalisme.

Charles de Brocqueville, in: *Le Sifflet*, 9 juni 1912. [ADVN, VY 900309]

Dat nationalisme zou tijdens de Eerste Wereldoorlog worden geradicaliseerd tot een Vlaams-nationalisme, dat zowel parlementair als buitenparlementair gestaag aan betekenis zou winnen.

In juli 1914 wilde regeringsleider de Brocqueville het democratisch stemrecht uitbreiden en een uitweg zoeken voor de flamingantische eis (van de linker- én de rechterzijde) tot vernederlandsing van de universiteit van Gent. Intussen was er eveneens een zekere interactie gegroeid tussen de groep-Van Cauwelaert en de jonge christelijke arbeidersbeweging. Het eerste echte grote keerpunt na een kwarteeuw van 'opstand' stond dus in de steigers.

Na de oorlog kwamen eindelijk vele – decennia lang geweigerde – politieke en sociale hervormingen tot stand, *“bij wijze van overrompeling”* aldus Frans Van Cauwelaert. De invoering van het 'enkelvoudig' stemrecht deed alles kantelen: het katholieke regeringsmonopolie, het politiek personeel, de oude kiesverenigingen... *“Democratisering van de kiesverenigingen en Vlaamsgezindheid werden het wapen tegen de conservatieve burgerij die in Vlaanderen de meeste confrontaties verloor”*, stelt van Velthoven daarbij vast. Maar hij wordt meteen geconfronteerd met wat hij de *“merkwaardige asymmetrie in de structuur van de macht”* noemt: het conservatieve, traditionele establishment bleef de regering domineren.

Inhoudelijk-thematisch en qua periodisering heeft Harry Van Velthoven heel veel hooi op zijn vork genomen. Hij wil een vernieuwend inzicht bieden in een bijzonder transitieproces in onze hedendaagse tijd, nl. de wijze waarop de katholiek-conservatieve macht stap voor stap werd verplicht om de aard van haar democratie aan te passen aan de eisen en de noden van de tijd en van de burgers die zich door hen lieten vertegenwoordigen.

Van Velthoven combineert hier *les pourquoi et les parce que* van die transitie. Om het met Van Dales woordenboek te zeggen: via tussenliggende tonen naar een andere toon.

En dat levert een standaardwerk op.

Frans-Jos Verdoodt (°1939) is doctor in de hedendaagse geschiedenis. Hij was tot augustus 2014 voorzitter en afgevaardigd bestuurder van het ADVN. Hij is secretaris van NISE (National movements & Intermediary Structures in Europe) en hoofdredacteur van *Wt*. Hij was hoogleraar aan diverse hogescholen en gastdocent aan de Universiteit Antwerpen. Hij publiceerde voornamelijk historiografische werken, maar is ook actief in de literaire sector.

FRANS-JOS VERDOODT**De virtuele vervlechting tussen katholieke flaminganten en christendemocraten. Een recente studie van Harry Van Velthoven**

Van 1884 af tot het einde van de Eerste Wereldoorlog waren in België, ononderbroken, katholieke regeringen aan de macht. Dat regeringsmonopolie werd op beslissende wijze ondersteund door het Belgisch episcopaat, dat op dwingende wijze de politieke eenheid oplegde aan de katholieke gelovigen. Na de invoering van het (mannelijk) meervoudig stemrecht geraakten die gelovigen onder elkaar echter steeds meer verdeeld omtrent de urgente sociaaleconomische thema's van toen, niet in de laatste plaats onder druk van de opgang van de socialistische werkliedenbeweging.

De hang naar democratische emancipatie botste echter frontaal met de conservatieve behoudsgezindheid, zelfs binnen het episcopaat, dat desondanks op absolute wijze vasthield aan de politieke eenheid onder de katholieke gelovigen. Zij die dit imperatief negeerden, waren in de ogen van de kerkelijke overheden dissidenten. Of 'scheurmakers en carrièristen', zoals Harry Van Velthoven hen betitelt in zijn recente publicatie omtrent de sociaalpolitieke en sociaaleconomische strijd én de strijd om democratische erkenning, die tussen 1890 en 1914 werd gevoerd door de 'christendemocraten' en de 'katholieke flaminganten'. Na de Eerste Wereldoorlog kwamen de decennia lang nagestreefde (maar door de katholieke regeringen en prelaten afgeremde) politieke, sociale en culturele hervormingen systematisch tot stand. In het Vlaamse landsdeel van België waren intussen ook de twee gescheiden emancipatorische krachten, nl. de christendemocraten en de katholieke flaminganten, naar elkaar toegegroeid.

FRANS-JOS VERDOODT

The virtual interdependence of the Catholic Supporters of the Flemish Movement and the Christian Democrats. A recent study by Harry Van Velthoven

An uninterrupted series of Catholic governments ruled Belgium from 1884 until the end of the First World War. That government monopoly received decisive support from the Belgian episcopacy, which decisively imposed political unity on the Catholic faithful.

After the introduction of the (male) plural voting right those faithful gradually became more divided amongst themselves about the then current socio-economic issues, in particular due to the emergence of the socialist workers' movement.

However, the longing for democratic emancipation collided head-on with conservatism, even within the episcopacy that in spite of this absolutely insisted on political unity among the Catholic faithful. Ecclesiastical authorities considered those who ignored this imperative as dissidents. Or 'partionists and careerists' as Harry Van Velthoven called them in his recent publication about the socio-political and socio-economic struggle and the fight for democratic recognition, which was carried out between 1890 and 1914 by the 'Christian Democrats' and the Catholic supporters of the Flemish Movement'. The political, social and cultural reforms that people had pursued for decades (but which had been hindered by the Catholic governments and prelates) were finally established in a systematic manner after the First World War.

In the Flemish part of Belgium the two separate emancipatory powers, i.e. the Christian Democrats and the Catholic Supporters of the Flemish movement had meanwhile also grown closer together.
